

УДК 378:37.03

А.А. ПЛАКСІН,
старший науковий співробітник
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ МВС: КОНТЕКСТНИЙ ПІДХІД ДО ВІДБОРУ ЗМІСТУ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано можливості застосування контекстного підходу до підготовки магістрантів ВНЗ МВС. На переконання автора, основною характеристикою змісту навчально-виховного процесу в межах контекстного підходу є моделювання у підготовці майбутніх викладачів не тільки предметних дидактичних знань щодо професійної діяльності, а й соціально-професійного досвіду через відтворення реальної професійної ситуації. Автором обґрунтовано принципи, що забезпечують контекстну спрямованість змісту психолого-педагогічних дисциплін у ВНЗ МВС. Доведено, що розробка та впровадження контекстного підходу в процес підготовки магістрантів забезпечує формування у них цілісного уявлення про сутність та структуру дидактики, розуміння її функцій у майбутній викладацькій діяльності.

Ключові слова: підготовка магістрів, майбутні викладачі ВНЗ МВС, зміст освіти, дидактична культура, контекстний підхід.

Постановка проблеми. Розвиток системи вищої освіти в Україні як одне з головних завдань передбачає підвищення рівня кадрового потенціалу і професіоналізму працівників освітніх установ. Ця проблема особливо актуальна для системи вищих навчальних закладів МВС України, що покликані у сучасних умовах забезпечити підготовку висококваліфікованих викладачів із високим рівнем дидактичної культури і творчого потенціалу, які одночасно володіють усім необхідним випускнику ВНЗ МВС спектром правових знань та вмій. Пріоритетними для таких фахівців мають стати цінності самореалізації і саморозвитку особистості, ідеї свободи вибору змісту та способів дидактичної діяльності, розвиток власних аналітико-рефлексивних і креативних здібностей, що забезпечується формуванням дидактичної культури майбутнього викладача.

Можемо стверджувати, що сьогодні, у зв'язку з необхідністю вирішення завдання підвищення дидактичної культури магістрантів ВНЗ МВС, виникає необхідність в обґрунтуванні шляхів спрямування змісту психолого-педагогічних дисциплін на формування у магістрантів цілісного уявлення про сутність та структуру дидактики, її функції у майбутній викладацькій діяльності. Одним із таких шляхів, на нашу думку, є застосування контекстного підходу до відбору змісту освіти магістрантів у вищому навчальному закладі системи МВС.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика розвитку педагогічної культури викладачів вищої школи за останні десятиліття ввійшла до кола наукових інтересів багатьох дослідників, серед яких можна назвати таких учених, як С. Абдуліна, С. Архангельський, О. Барабанщиков, А. Бойко, С. Вітвицька, В. Гриньова, П. Гусак, В. Загвязинський, Т. Іванова, І. Ісаєв, Б. Коротяєв, В. Ледньов, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Савченко, Г. Сагач, В. Сластьонін та ін.

Базовими для розробки концепції дидактичної культури є дослідження таких сучасних учених, як Ю. Бабанський, М. Данилов, В. Дьяченко, Б. Єсіпов, В. Лозова, Ю. Мальований, П. Підкасистий, О. Савченко, М. Скоткін та ін. Аналіз праць зазначених авторів дає змогу зробити висновок про багатоаспектність і різноплановість досліджуваної проблеми.

Загальнодидактичні основи контекстного підходу до навчання дослідив А. Вербицький та його послідовники.

Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень у галузі формування професійно-педагогічної культури майбутніх викладачів вищої школи, можна констатувати відсутність спеціальних праць, присвячених проблемі розвитку саме дидактичної культури викладачів вищих навчальних закладів у системі МВС, зокрема запровадження контекстного підходу до організації змісту дидактичної освіти магістрантів.

Зважаючи на це, **метою** статті є обґрунтування можливостей застосування контекстного підходу до відбору змісту освіти майбутніх викладачів ВНЗ МВС, спрямування усіх складових змісту на формування дидактичної культури магістрантів.

Виклад основного матеріалу. Розробка логічних підстав для спрямування змісту освіти магістрантів ВНЗ МВС на основі контекстного підходу передбачає чітке розмежування, диференціацію у змісті їх освіти інформативної та знаннєвої складових на основі творчої інтерпретації ідей засновника контекстного підходу в освіті А. Вербицького щодо співвідношення інформації та знань у навчально-виховному процесі [2, с. 33]. Інформаційну складову у змісті навчання магістрів ВНЗ МВС будемо розуміти як певну знакову систему (ОКХ та ОПП, навчальні плани, нормативні та робочі програми, лекції викладачів, тексти підручників та посібників, інші інформаційні джерела, плани самопідготовки тощо), підготовлену заздалегідь компетентними особами (вченими, адміністрацією закладу, викладачами та ін.), існуючу незалежно від навчальної активності магістранта, як можливість, у якій «закодована» професійна реальність; знаннєву – як сукупність знань, здобуту безпосередньо магістрантом та пов'язану з його попереднім досвідом і реаліями майбутньої викладацько-професійної діяльності.

О. Ігнатюк, розглядаючи зміст педагогічної освіти з позицій знаннєвої складової як ціле, єдність знань і вмінь, досвіду творчої діяльності й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, підкреслює, що взаємозв'язок цих компонентів не суперечить їхній лінійності, коли попередні елементи можуть до певної межі існувати окремо від наступних, але наступні неможливі без попередніх [4, с. 46]. Зважаючи на це, підкреслимо значення у формуванні дидактичної культури майбутніх викладачів ВНЗ МВС здобуття ними базових дидактичних знань, які, за характеристикою вчених [1, с. 5; 6, с. 34], становлять основний елемент освіти майбутнього викладача вищої школи і цілісну систему відомостей, накопичених за час розвитку дидактичної науки; це результат пізнання явищ та процесів, пов'язаних із цілеспрямованим засвоєнням людиною знань. Усталеними у педагогіці елементами структури дидактично-педагогічних знань є: основні поняття дидактики; провідні ідеї, концепції, теорії навчання; принципи дидактики, основні закони та закономірності; відомості щодо способів пізнання та навчальної діяльності, оцінні знання, розуміння загальної методики навчання тощо. Проте, спираючись на результати аналізу навчально-виховного процесу у ВНЗ МВС, відзначимо, що такі знання у підготовці майбутніх викладачів відзначаються суттєвою специфікою.

Аналізуючи співвідношення інформаційної та знаннєвої складових у змісті навчання магістрантів ВНЗ МВС, відзначимо, що професійно-педагогічна підготовка у закладах непедагогічного профілю значно відрізняється від такої підготовки майбутніх магістрів в умовах педагогічних вищих навчальних закладів. Тому ставлячи за мету озброєння магістрантів необхідними для викладача вищої школи дидактичними знаннями, ми будемо враховувати певні особливості формування інформаційної складової змісту професійної освіти магістрів в умовах ВНЗ МВС України.

Інформаційна складова змісту підготовки майбутніх викладачів ВНЗ МВС відзначається тим, що серед кваліфікацій, окреслених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці такого фахівця, окрім тих, які безпосередньо вимагають сформованості дидактичної культури (професори та доценти, наукові співробітники), міститься ціла низка інших, безпосередньо пов'язаних із правозахисним аспектом професійної діяльності (юрисконсульт, слідчий, інспектор праці, науковий співробітник, адвокат, науковий консультант із правознавства, прокурор, суддя, старший дізнавач з особливих доручень, старший інспектор з особливих доручень, старший оперуповноважений в особливо важливих справах, старший слідчий в особливо важливих справах, нотаріус, державний нотаріус, радник, судовий експерт). Як

свідчить аналіз навчальних планів підготовки магістрів у галузі знань «Право», таке широке призначення фахівців детермінує відповідне розмаїття навчальних дисциплін, що становлять зміст їхньої підготовки.

Так, до циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін належать такі загальні для змісту підготовки магістрів курси, як «Філософія права», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Інтелектуальна власність», «Цивільний захист». Безпосереднє формування дидактичних знань забезпечують традиційні для магістратури навчальні предмети психолого-педагогічної спрямованості «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи», «Вища освіта і Болонський процес», що становлять половину навчального часу в зазначеному циклі.

У циклі дисциплін професійної та практичної підготовки («Юридична компаративістика», «Право Європейського Союзу», «Юридична техніка відомчої нормотворчості», «Адміністративна реформа в Україні», «Інформаційні технології в правозастосовній діяльності» та ін.), набуття дидактико-методичних знань й дидактичної майстерності магістрантів забезпечується наявністю такого предмета, як «Методика викладання та педагогічна майстерність».

У вибірковій частині навчального циклу наявні професійно-спрямовані дисципліни за вибором ВНЗ («Методика розслідування окремих видів злочинів», «Спеціальна техніка в правозастосовній діяльності», «Управління органами внутрішніх справ») та за вибором студентів («Теорія судових доказів», «Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні», «Кваліфікація злочинів підслідних ОВС», «Слідчий огляд») забезпечують в основному правову підготовку магістрів.

Таким чином, вивчення змісту підготовки магістрів із правознавства показує, що формування дидактичної культури майбутніх фахівців забезпечується досить невеликою за обсягом навчального часу кількістю психолого-педагогічних дисциплін, у вибірковій частині навчального плану курси дидактико-педагогічного спрямування взагалі відсутні. Зважаючи на потребу сучасної вищої школи МВС у спеціалістах, що володіють високою дидактичною культурою, тобто відзначаються особливим складом мислення, що ґрунтується на глибоких професійно-дидактичних знаннях та умінні використовувати їх у процесі викладання правових дисциплін майбутнім правоохоронцям, можемо зробити висновок про необхідність цілеспрямованого зосередження психолого-педагогічних дисциплін, що становлять зміст магістерської підготовки, на формуванні у магістрантів цілісного уявлення про сутність та структуру дидактики, її функції у професійній підготовці майбутніх правоохоронців. Таке спрямування змісту й забезпечить, на нашу думку, перехід інформаційної складової змісту освіти у знання – набуття майбутніми викладачами ВНЗ МВС ґрунтовних дидактичних знань, що виступають фундаментом для формування дидактичної культури, базою для набуття відповідних умінь, розвитку особистості майбутнього викладача, отримання ним позитивного практично-педагогічного досвіду викладацької діяльності.

Проте для того, щоб інформаційна складова змісту освіти перетворилася у знання, необхідно щоб надана магістрантам навчальна інформація стала особистісно значущим знанням; магістранту необхідно перебудувати свій минулий досвід (відзначимо, що отримання освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра у галузі правознавства не передбачає спеціальної професійно-педагогічної підготовки, тобто цей досвід складається переважно з набутих професійно-правових знань та вмінь) з урахуванням отриманого нового інформаційного змісту (основ дидактики) і зробити його засобом свідомої поведінки в майбутніх професійних ситуаціях, подібних тим, які в цій інформації відображені (ситуації викладацької діяльності у ВНЗ МВС). Причому дидактичні знання входять у досвід особистості не тільки як відображення об'єктів навчально-професійної дійсності, а і як дійове ставлення до них, особистісний сенс засвоєного.

Для нас визначальною є думка А. Вербицького, що для отримання статусу знання – осмисленого відображення дійсності – інформація із самого початку повинна ніби примірятися до професійної дії, засвоюватися в її контексті. Потрібно, щоб кожне нове дидактичне поняття або положення, що вводиться викладачем, перебудовували структуру минулого досвіду, орієнтували на ситуації майбутнього професійно-педагогічного використання знань у викладацькій діяльності [2, с. 33]. Таким чином, можемо стверджувати, що

для формування знаннєвої основи дидактичної культури магістрантів ВНЗ МВС недостатнім, хоча й потрібним, є кількісне збагачення змісту їх професійної підготовки додатковою інформацією, введення нових тем та спецкурсів із дидактичної проблематики. На нашу думку, набагато більш дійовим виявляється вплив на якість такої інформації – наближення її до проблем майбутньої викладацької діяльності, посилення взаємозв'язку між змістом професійно-педагогічних дисциплін та досвідом, набутим магістрантами при засвоєнні фахово-правових дисциплін через подолання низки суперечностей у змісті їх підготовки: між абстрактним характером предмета навчальної діяльності (дидактика як наука) і реальним предметом майбутньої професійної діяльності (дидактична основа процесу викладання у ВНЗ МВС); між розпорошеністю по багатьох навчальних дисциплінах тих знань, що становитимуть основу дидактичної культури випускника магістратури ВНЗ МВС, та необхідністю їх системного використання в майбутній викладацькій діяльності; між опорою у засвоєнні змісту навчальних дисциплін при традиційному навчанні головним чином на процесі сприйняття, уваги і пам'яті та зростанням вимог до рівня сформованості професійно-дидактичного мислення викладача тощо.

Дослідники конкретизують зазначені суперечності, визначаючи такі проблеми вибору змісту педагогічної освіти для підготовки магістрантів у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю, як: незначна кількість годин, яка відводиться на вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу; надмірна залежність змісту навчальної дисципліни від інтересів та уподобань науково-педагогічного працівника, який не завжди дотримується логіки конструювання послідовності вивчення тем навчального предмета; зневажливе ставлення деяких викладачів професійно-орієнтованих (спеціалізованих) кафедр до вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу; необхідність для викладачів дисциплін психолого-педагогічного циклу долати певні стереотипи у визначенні змісту підготовки майбутніх фахівців, добираючи додаткову навчальну інформацію з обов'язковим врахуванням наявної у магістрантів попередньої спеціальної професійної підготовки; неготовність (часто небажання), невмотивованість студентів до вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, роль і необхідність яких у майбутній професійній діяльності вони не розуміють [5, с. 203–204]. Вивчення процесу організації професійної підготовки магістрантів ВНЗ МВС підтверджує актуальність та об'єктивність окреслених дослідниками проблем.

Зважаючи на зазначене вище, погоджуємося з думкою С. Скворцової про те, що не долати у змісті освіти, зокрема недостатність практично-педагогічної орієнтованості фахових дисциплін, їх взаємозв'язку, відсутність систематизації знань студентів з окремих курсів, призводять до того, що інколи успішний студент є зовсім неспроможним виконувати професійні функції [7, с. 66]. Ця проблема особливо загострюється коли мова йде про дидактично-педагогічну підготовку випускників – майбутніх викладачів у вищих закладах освіти непедагогічного профілю, зокрема майбутніх викладачів ВНЗ МВС.

Вважаємо, що подолати суперечності, проблеми та недоліки, що виникають у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ МВС, можна шляхом запровадження контекстного підходу до відбору змісту підготовки магістрантів. Розкриваючи його сутність, звернемося до аналізу поглядів вчених.

У науці [2; 3] відзначається, що у межах контекстного підходу динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професійної праці, і тим самим забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності студента у професійну діяльність фахівця. Власне, контекстне навчання визначається як форма активного навчання, призначена для застосування, упровадження у вищій школі, орієнтована на професійну підготовку студентів і реалізована за допомогою системного використання професійного контексту, поступового насичення навчального процесу елементами професійної діяльності. У такому навчанні за допомогою всієї системи дидактичних засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, тож засвоєння магістрантом абстрактних дидактичних знань як знакових систем накладається на канву майбутньої викладацької діяльності.

Основною характеристикою змісту навчально-виховного процесу в межах контекстного підходу є моделювання не тільки предметного змісту майбутньої професійної діяльності, а і її соціального змісту через відтворення у ньому реальної професійної ситуації [7, с. 67]. Тож контекстний підхід забезпечує відбір такого змісту підготовки майбутніх викладачів ви-

щої школи, засвоєння якого забезпечує перехід інформаційної складової змісту в знаннєву та наближення її до умов майбутньої професійно-викладацької діяльності; за А. Вербицьким, – трансформацію одного типу діяльності (пізнавальної) в інші (квазіпрофесійну та професійну) з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предметів та результатів [2, с. 34].

Спираючись на ідеї корифеїв педагогіки (А. Дістервег, Я.А. Коменський, В. Онищук, П. Підкасистий, Й.Г. Песталоцці, А. Хуторської та ін.), дослідників проблем формування змісту викладання у вищій школі (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Н. Мачинська та ін.), розробників контекстного підходу в освіті (А. Вербицький, О. Іваницький та ін.), ми визначили низку принципів, що забезпечують контекстну спрямованість змісту психолого-педагогічних дисциплін у ВНЗ МВС. Це, зокрема: принцип зв'язку теорії і практики; принцип послідовного моделювання у вузівському навчанні цілісного змісту професійної діяльності фахівця; принцип сконцентрованості навчальної інформації; принцип мотивації на основі моделювання професійної діяльності; принцип проблемності змісту освіти магістрантів ВНЗ МВС; принцип візуалізації; принцип єдності інтеграції і диференціації дидактичних знань; принцип педагогічної творчості; принцип варіативності; принцип створення ситуації емоційного сприйняття навчального змісту тощо.

Висновки. Контекстний підхід до підготовки магістрантів ВНЗ МВС забезпечує відбір такого змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи, засвоєння якого забезпечує перехід інформаційної складової змісту в знаннєву та наближення її до умов майбутньої професійно-викладацької діяльності. На нашу думку, подальша детальна розробка та упродовження контекстного підходу в процес підготовки магістрантів створює сприятливі умови для формування в них цілісного уявлення про сутність та структуру дидактики, розуміння її функцій у майбутній викладацькій діяльності.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Методичні рекомендації до застосування технології формування у майбутніх учителів базових знань з курсу «Педагогіка» / О.Є. Антонова; за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2000. – 100 с.
2. Вербицкий А.А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе / А.А. Вербицкий // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 31–39.
3. Іваницький О.І. Контекстний підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя фізики в умовах інформаційно-комунікаційного середовища / О.І. Іваницький // Збірник наукових статей III Міжнародного Форуму (26–29 квітня 2012 р., м. Запоріжжя). Вип. № 3 (9): особистість у єдиному освітньому просторі. – 2012. – С. 17–18.
4. Ігнатюк О.А. Дидактичні особливості формування готовності до науково-педагогічної діяльності магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи» / О.А. Ігнатюк // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 2. – С. 45–51.
5. Мачинська Н.І. Формування змісту педагогічної освіти магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю / Н.І. Мачинська // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. – 2013. – № 17. – С. 198–205.
6. Подоляк Я.В. Педагогіка вищої школи: учеб. пособие / Я.В. Подоляк. – Харьков, 2008. – 176 с.
7. Скворцова С. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на закладах контекстного навчання / С. Скворцова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2010. – Вип. 35. – С. 66–71.

References

1. Antonova, O.Ye. (2000), *Metodychni rekomendatsii do zastosuvannia tekhnolohii formuvannia u majbutnikh uchyteliv bazovykh znan' z kursu "Pedagogika"* [Guidelines for the use of technology in the formation of future teachers of basic knowledge of the course "Pedagogy"], Zhitomir State Pedagogical University Ivan Franko Publ., Zhytomyr, Ukraine, 100 p.

2. Verbickij, A.A. (1987), *Koncepcija znakovo-kontekstnogo obuchenija v vuze* [Concept of semantic-contextual learning in high school]. *Voprosy psihologii* [Questions of psychology], no. 5, pp. 31-39.

3. Ivanyts'kyj, O.I. (2012), *Kontekstnyj pidkhid do profesijnoi pidhotovky majbutn'oho vchytelia fizyky v umovakh informatsijno-komunikatsijnogo seredovyscha* [Contextual approach to training future teachers of physics in terms of information and communication environment] *Zbirnyk naukovykh statej III Mizhnarodnogo Forumu* [Collected articles III International Forum], issue no. 3 (9): *osobystist' u iedynomu osvितn'omu prostori* [a person in a single educational space], pp. 17-18.

4. Ihnatiuk, O.A. (2014), *Dydaktychni osoblyvosti formuvannia hotovnosti do naukovopedahohichnoi diial'nosti mahistrantiv spetsial'nosti "Pedahohika vyschoi shkoly"* [Didactic features of forming of readiness to scientific and educational activities undergraduates specialties "Pedagogics of High School"]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy* [Theory and practice of social systems], no. 2, pp. 45-51.

5. Machyns'ka, N.I. (2013), *Formuvannia zmistu pedahohichnoi osvity mahistrantiv vyschykh navchal'nykh zakladiv nepedahohichnogo profilu* [Shaping the content of teacher education graduate higher educational institutions non-teaching profile]. *Aktual'ni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky* [Actual problems of sociology, psychology, pedagogy], no. 17, pp. 198-205.

6. Podoljak, Ja.V. (2008), *Pedagogika vysshej shkoly* [Higher School Pedagogy], Kharkiv, Ukraine, 176 p.

7. Skvortsova, S. (2010), *Formuvannia profesijnoi kompetentnosti majbutn'oho vchytelia na zasadakh kontekstnogo navchannia* [Formation of professional competence of future teachers based on the context of training]. *Psykhologo-pedahohichni problemy sil's'koi shkoly* [Psycho-pedagogical problems of rural schools], issue 35, pp. 66-71.

В статье обоснована возможность применения контекстного подхода к подготовке магистрантов вузов МВД. По мнению автора, основной характеристикой содержания учебно-воспитательного процесса в рамках контекстного подхода является моделирование в процессе подготовки будущих преподавателей не только предметных дидактических знаний о профессиональной деятельности, а и социально-профессионального опыта через воссоздание реальной профессиональной ситуации. Автором обоснованы принципы, обеспечивающие контекстную направленность содержания психолого-педагогических дисциплин в вузах МВД. Доказано, что разработка и внедрение контекстного подхода в процесс подготовки магистрантов обеспечивает формирование у них целостного представления о сущности и структуре дидактики, понимание ее функций в будущей преподавательской деятельности.

Ключевые слова: подготовка магистров, будущие преподаватели вузов МВД, содержание образования, дидактическая культура, контекстный подход.

In the article the possibilities of the contextual approach to training of graduate students of MIA educational institutions are substantiated. According to the author, the main characteristics of the content of the educational process within the contextual approach are modeling not only didactic knowledge of the professional activity in the process of training future teachers but also the socio-professional experience through re-creation of real professional situations.

The author has justified the principles that provide the contextual focus of the content of psychological and pedagogical disciplines in MIA educational institutions. It has been proved that the development and implementation of a contextual approach in the process of graduates' training ensures the formation of a holistic view about the nature and structure of didactics, the understanding of its functions in future teaching.

Key words: training of graduate students, prospective teachers in MIA educational institutions, the educational content, didactic culture, the contextual approach.

Одержано 4.03.2015.